

אביק עניבה

עבודה זרה דף לג.

רש"י ד"ה אביק. לשון עניבה היא בכל התלמוד: יש לדקדק בלשון רש"י מדוע כתב עניין זה כאן אחר שכבר הוזכר כמה פעמים בש"ס ובמסכתיו עצמה כבר מוזכר ג"כ כמה פעמים, וזה המקום האחרון.

עוד יש לדקדק שזה פעם היחידה בש"ס שכותב רש"י "בכל התלמוד", ושאר פעמים שמסביר דבר שהוא בכל התלמוד כתב רש"י "בכל הש"ס", [שבת פה: קיד. עירובין כה. נד. קד: ביצה כד: (תענית כד:)] חגיגה י: יבמות עב: בכורות מט: (אמנם יש לדון בנכונות הגירסא כי במהדורת הש"ס המודפסות הראשונות מופיע בכל המקומות – בכל התלמוד, ומחמת שינוי הצענזור נשתנה ללשון – בכל הש"ס, עדיין מן השמים נתקבל מדפוס ווילנא והילך הנוסח שבידינו, וע"כ כתוספת לעיקר הדברים אפשר להשתעשע גם בזה).

וכן צריך להבין מדוע חשוב כאן לדעת שזה עניבה ולא קשירה, וכידוע שיש הבדל לעניין שבת בין עניבה לקשירה, שקשירה אסורה בדרך כלל ועניבה מותרת, ובפרט שרש"י עצמו בפעם הראשונה שכתוב לשון אביק במסכתיו כתב וז"ל אללא מיבך אביק ביה. קשור ואילו קונון מידו שום חפץ לאורך עבודת כוכבים היה נותנה צול מתוך שהוא אדוק לעבודת כוכבים וסבור כי היכי לאביקנא זה ויהינא כל מידי דאית לי צול לאורך עבודת כוכבים כ"ע נמי אדוקין זה סבר אימא לעבודת כוכבים קבעינא ויהבו לי צול ומיהו אין לבו לעבודת כוכבים וליסתרי קמ"ל: הרי שנקט לשון קשירה.

אכן הפעם הבאה שכתב בש"ס לשון אביק הוא במסכת מנחות בדף מב: גבי דרך הטלת הציצית בבגד, וברש"י **ואביק להו מיבק**. עונבן שחוזר ומכניס שתיים הראשים בתוך הכפל ותלויין בעניבה בטלית דהכי דריש גדיל שנים גדילים תרתי משמע שהן ד' חוטין ואחר כך כופלן לשמנה: ושם הוא באמת בדרך עניבה.

הנה על הפסוק (בראשית לב פסוק כה) וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָהּ וַיֵּאבֶק אִישׁ עֲמֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: כתב רש"י ויאבק איש. מִנְחָם פִּי' וַיִּתְּעַפֵּר אִישׁ, לָשׁוֹן אֲבָק, שֶׁהוּא מַעֲלִים עֶפֶר בְּרִגְלֵיהֶם ע"י נְעֻנָּעַם. וְלִי נִרְאָה שֶׁהוּא לָשׁוֹן וַיִּתְּעַפֵּר, וְלָשׁוֹן אֲרָמִי הוּא, בְּתֵר דְּאֲבִיקוּ בִּיה, וְאֲבִיק לִיה מִיבָק – לָשׁוֹן עֲנִיבָה, שֶׁכֵּן דָּרָךְ שְׁנֵים שְׁמִתְעַפְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵיעָהוּ, שֶׁחֻבָּקוּ וְאֻבָּקוּ בְּזִרְעוֹתָיו. וּפְרָשׁוֹ רַז"ל שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֶשָׂו (בראשית רבה):

וברמב"ן איתא שם וז"ל וַיֵּאבֶק אִישׁ עֲמֹ וַיִּתְּעַפֵּר, כֵּן פִּרְשׁוֹ מִנְחָם, לָשׁוֹן אֲבָק, שְׁמִעֲלִין אֲבָק בְּרִגְלֵיהֶם. וְלִי נִרְאָה לָשׁוֹן וַיִּתְּעַפֵּר, וְלָשׁוֹן אֲרָמִי הוּא, בְּתֵר דְּאֲבִיקוּ בִּיה (סנהדרין סג), וְאֲבִיקוּ לִיה מִיבָק (מנחות מב), זֶה לָשׁוֹן רַש"י (רש"י על בראשית

ל"ב:כ"ה). ואביקה בלשון חכמים חביקה שמשו בה הרבה, אבקתא אית בה (מכות כג), דרגש עיולי ואפוקי באבקתא (נדרים נו), וכן אבוקה בלשונם בעבור היותה מעצים דקים חגרים וקשורים יחד, כי החי"ת תכבד בלשונם והקלו אותה לאל"ף, ופעמים רבים יכליעו החי"ת, תותך (חולין ז) במקום תחותך (זבחים נד), מסותא (ב"מ ו) במקום מסחותא (קדושין לג), אסיתא חסיתא (שבת עז). ואפשר שיהיה ויאבק – ויחבק, כמו "ויחבקהו" (בראשית ל"ג:ד'), כי אולי בן הלשון. ומצינו "ברדים אמצים" (זכריה ו ג) כמו חמוצים, מלשון "חמוץ בנדים" (ישעיהו סג א), ואמרו המפרשים (הרד"ק) כי "וארזים במרפלתך" (יחזקאל כז כד) כמו וחרוים, מן "צוארך בחרוים" (שיר השירים א י), וכן אמרו במלח "ותאלצהו" (שופטים מז מז) שהוא כמו ותחלצהו, מהפך מן ותלחצהו, ושמה הוא דעת אונקלוס (תרגום אונקלוס על בראשית ל"ב:ה) שאמר "ואשתדל", וכך תרגם "וכי יפתה" (שמות כב טו) "ארי ישתדל", יחבק וינשק שהוא דרך הפתוי, או שלא נודמן לו לשון ועשאו ענין תחבולה, כי כל השתדלות תחבולה וצדוד ענין. ובבראשית רבה (בראשית רבה ע"ז:ג') מי נתמלא אבק, האיש שהיה עמו, כדברי מנחם, והוא הנכון:

ולכאורה נראה בעניין השימוש בלשון אביק כשהוא בלשון מושאל על דבר רוחני כביכול על דבקותו בע"ז אין הבדל בדקדוק הלשון אם הוא קשירה או עניבה, אבל כשהוא משמש בלשון מעשי לקשור דבר גשמי אז הלשון אביק משמעותו עניבה.

נחזור לדברי רש"י כאן שסימן את דבריו על ידי הלשון השונה שנקט לא כדרכו בכל הש"ס הוא בשביל שנתבונן בדברים, ועל ידי כך נשים על לב, שבתחילת המסכת נקט לשון קשירה כשדיבר על הגוי עובד עבודה זרה כי הרי הוא קשור בקשר שאין ניתן להתירו, משא"כ כאן שמדבר בישראל מומר שיתכן ויחזור בו דיקדק לומר דאביק בביאור מדוקדק הוא "עניבה" ולא קשירה, ובפרט שבגמרא מיד איתא הלשון קשורין זה בזה גבי חבורת עובדי עבודה זרה שבאים יחד, והם לא מתפרדין, אבל ישראל אף שהוא מומר עוד יוכל לחזור בו, ובוודאי ישראל שאינו מומר שהלך לשם, וכן איתא הלשון אביק במסכתנו בדף יז ע"א במעשה דרבי אלעזר בן דורדיא שנאמר שעל ידי שהיה אביק בה טובא – בעבירה של זנות, נחשב כמינות, והוא גם כן חזר בתשובה אף שהיה אביק.

ונקט רש"י בלשונו כדרך שבא לומר "כלל" ופתח בתיבה "לשון", והוא ג"כ ע"פ דאיתא במסכתנו (נח ע"ב) א"ל אנא כדכתיב קאמינא {משלי ט-ב} טבחה טבחה מסכה יינה א"ל לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמו כו',

ורש"י כתב בכל התלמוד, ולא כמו שכתב בכל מקום בכל הש"ס כי כוונתו בכל דבר הצריך תלמוד, וגם כולל בזה את הדרך שמסביר הפסוק בתורה, ולא כפי שמשגי הרמב"ן, ואולי ירמוז רש"י בלשונו דרש"י זה נראה כעין שיחת חולין דמה עניין דיקדוק הלשון כאן לומר שזה עניבה והוא כלל בכל התלמוד, אלא דזה לשון נופל על לשון על הנאמר במסכתנו (דף יט ע"ב) אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה אמר רב אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד שנאמר {תהילים א-ג} ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה

יצליח, וברש"י שיחת חולין. שכל חכמים כריכה תלמוד כדי להתלמד לדבר כלשונם שהוא כלשון נקיה ועוסק ומרפא: עלהו. הוי דבר קל שצאילן וכתוב לא יבול כלומר לא ילך לאיבוד; ועל כן נדקדק להבין לשון חכמים לשון רש"י הקדוש.

עוד גדיל נקשור לעניבה שרש"י מסביר עניין האביקה שהיא עניבה דוקא כאן שהוא מקום אחרון שמוזכר לשון אביקה כלשון מושאל והפעם הבאה בש"ס שמוזכר לשון זה הוא גבי ציצית במסכת מנחות כפי שרש"י עה"ת מציין שני לשונות מהש"ס אחד ממסכת סנהדרין המדבר ג"כ על ישראל שחטאו בע"ז, והוא הפעם הראשונה בש"ס שמוזכר לשון אביק, (לא נחשב אבקתא בנדריים בסנהדרין ובמכות דאינו לשון פעולה) , והלשון השני הוא הפעם האחרונה בש"ס גבי ציצית, והוא פלא שני ענינים אלו הם כנגד כל התורה כולה, הם המסמנים את המאבק בין יעקב לשרו של עשו, וכל הנצחון תלוי כשישראל לא חוטאים בע"ז, ומצוות ציצית שהיא כנגד כל התורה וכפי שנאמר בה (במדבר טו לט) וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתָהּ וַיִּזְכְּרֶתֶם אֶת כָּל מִצְוֹת הוֹי"ה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זִנִּים אַחֲרֵיהֶם, וברש"י וזכרתם את כל מצוות ה'. שְׁמַנִּין גִּימְטְרִיָּא שֶׁל לִילִית שֶׁסָּ מֵאוֹת, וְשְׁמוֹנֶה חוּטִין וְחִמְשָׁה קְשָׁרִים הָרִי תרי"ג (תנחומא): ולא תתורו אחרי לבבכם. פְּמוֹ "מֵתוֹר הָאֶרֶץ" (במדבר י"ג); הֵלֶב וְהַעֲיִנִּים הֵם מְרַגְלִים לְגוֹף, מְסַרְסְרִים לוֹ אֶת הָעֵצָרוֹת, הָעֵין רוֹאֶה וְהֵלֶב חוֹמֵד וְהַגּוֹף עוֹשֶׂה אֶת הָעֲבָרָה (תנחומא): וכן השכר על מצוות ציצית מבטא באופן ברור את הנצחון של יעקב על עשו לעתיד לבוא וכפי דאיתא בשבת (דף לב:) אמר ר"ל כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו ב' אלפים וח' מאות עבדים שנא' (זכריה ח) כה אמר ה' [צבאות] בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים [והחזיקו] בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם וגו': .